

Love & Sens(e)uality

Liefdeslessen voor en door jongeren

Werkblad beschrijving interventie

Werkblad, versie mei 2015

Dit is een gezamenlijk werkblad van de volgende kennisinstututen:

Colofon

Ontwikkelaar/licentiehouder van de interventie

Naam organisatie : GGD Noord- en Oost-Gelderland
E-mail : seksenzo@ggdnog.nl
Telefoon : 088-4433000

Website : <http://www.gezondeschoolnog.nl/item/peereducation-love-sens-e-uality>

Contactpersoon

Naam : Stina Seegers
E-mail : s.seegers@ggdnog.nl
Telefoon : 088-443309

Referentie in verband met publicatie

Naam auteur(s) : L. van Dijk & S. Seegers
Titel interventie : Love & Sens(e)uality. Liefdeslessen voor en door jongeren.
Databank(en) : Loket Gezond Leven
Plaats, instituut : Warnsveld, GGD Noord- en Oost-Gelderland
Datum : 16-6-2016

Het werkblad is een invulformulier voor het maken van een interventiebeschrijving, geordend naar onderwerp (doelgroep, doel, enzovoort). De onderwerpen volgen de criteria voor beoordeling. De interventiebeschrijving is een samenvatting van de beschikbare schriftelijke informatie over de interventie voor de bezoeker van de databanken effectieve interventies en voor de erkenningscommissie interventies. De informatie is van belang voor de beoordeling van de kwaliteit, effectiviteit en randvoorwaarden van de interventie.

Inhoud

Colofon	2
Inhoud	3
Samenvatting	4
Korte samenvatting van de interventie	4
Doelgroepen	4
Doelen	4
Aanpak	4
Materialen	5
Onderbouwing	Error! Bookmark not defined.
Onderzoek	5
1. Uitgebreide beschrijving	6
1.1 Doelgroepen	6
1.2 Doelen	7
1.3 Aanpak	7
2. Uitvoering	11
2.1 Materialen	11
2.2 Locatie en type organisatie	11
2.3 Opleiding en competenties van de uitvoerders	11
2.4 Kwaliteitsbewaking	11
2.5 Randvoorwaarden	12
2.6 Implementatie	12
2.7 Kosten	12
3. Onderbouwing	14
3.1 Probleem	14
3.2 Spreiding	14
3.3 Gevolgen	15
4. Onderzoek	17
4.1 Onderzoek naar de uitvoering	17
5. Aangehaalde literatuur	19
6. Praktijkvoorbeeld	20

Samenvatting

Korte samenvatting van de interventie

Het hoofddoel van de interventie is het bevorderen van de seksuele gezondheid van studenten op het ROC. De focus ligt hierbij op het voorkómen van onbedoelde zwangerschap, soa/hiv besmetting, homonegativiteit en seksueel grensoverschrijdend gedrag. Daarnaast staat informatievoorziening over adequate hulpverlening/zorg op het terrein van de Seksuele Gezondheid centraal, zoals de website www.sense.info en de spreekuren Seksuele Gezondheid van de GGD. Studenten van het ROC worden door deze interventie ondersteund in een prettige, gewenste en veilige seksuele ontwikkeling.

De interventie bestaat uit verschillende onderdelen: een docentenworkshop, een lessenserie voor studenten waarin zij opgeleid worden tot peereducators en een eindopdracht voor deze studenten. In alle onderdelen is een centrale rol weggelegd voor het lespakket Lang Leve de Liefde mbo (www.langlevedeliefde.nl) en de website van Sense (www.sense.info), beide ontwikkeld door Soa Aids Nederland en Rutgers. Lang Leve de Liefde is het meest uitgebreide lespakket voor het mbo over liefde, relaties en seksualiteit. De website van Sense sluit hierbij aan en bevat betrouwbare informatie over deze onderwerpen.

Het succes van het project is gefundeerd op de inzet van 'peereducatie' ('gelijken onderwijs'). Dit houdt in dat studenten van het ROC getraind worden om voorlichting te geven aan 'gelijken', in dit geval andere studenten van het ROC. Uit verschillende onderzoeken blijkt dat informatie beter beklijft als deze door peers wordt gegeven. Ook delen peers makkelijker (intieme) ervaringen met elkaar. De evaluaties van het project staven dit. Studenten en docenten geven daarin aan het een grote meerwaarde te vinden dat studenten zelf voorlichting geven. Het project wordt door docenten en studenten als belangrijk, leerzaam en leuk ervaren. Op dit moment is de interventie dan ook op alle drie ROC's in de regio van de GGD Noord- en Oost-Gelderland structureel ingebed in het onderwijsprogramma.

Doelgroepen

De hoofddoelgroep zijn studenten van het ROC:

- De peereducators. Dat zijn de studenten die door middel van een lessenreeks opgeleid worden om les te geven over seksuele gezondheidsthema's aan andere studenten;
- De studenten die voorlichting krijgen van de peereducators.

De intermediaire doelgroep zijn docenten van het ROC:

- De docent die de lessen aan de peereducators verzorgt;
- Andere docenten van de school, die meedoen aan de docententraining of de beoordeling van de eindpresentaties van de peereducators op de Dag van de Liefde.

Doel

Het hoofddoel van de interventie is het bevorderen van de seksuele gezondheid van studenten op het ROC. De focus ligt hierbij op het voorkómen van onbedoelde zwangerschap, soa/hiv besmetting, homonegativiteit en seksueel grensoverschrijdend gedrag.

Daarnaast staat informatievoorziening over adequate hulpverlening/zorg op het terrein van de Seksuele Gezondheid centraal, zoals de website www.sense.info en de spreekuren Seksuele Gezondheid van de GGD.

Studenten van het ROC worden door deze interventie ondersteund in een prettige, gewenste en veilige seksuele ontwikkeling.

Aanpak

De interventie bestaat uit drie onderdelen:

1. De **docentenworkshop 'Lang Leve de Liefde'**: Docenten worden getraind in het geven van lessen over seksualiteit aan de hand van het lespakket, de ondersteunende materialen en website van Lang Leve de Liefde.
2. De **lessenserie**: Door middel van de lesmodule worden studenten (klassikaal) opgeleid tot peereducators, die seksualiteit bespreekbaar kunnen maken met andere jongeren. De lesmodule bestaat uit 6 lessen: 'Liefde en relaties', 'De geslachtsorganen, menstruatiecyclus en anticonceptie', 'Veilig vrijen, soa en Sense', 'Seksualiteit en weerbaarheid' en 'Seksuele diversiteit'. Daarnaast wordt een aantal lessen besteed aan het voorbereiden van de eindopdracht, met aandacht voor didactische en presentatievaardigheden.

3. De eindopdracht 'De Dag van de Liefde': De peereducators geven voorlichting aan andere studenten van het ROC over het onderwerp Seksuele Gezondheid.

Materialen

Er is een draaiboek beschikbaar voor de medewerkers van de GGD, waarin alle stappen van het project zijn beschreven.

De docent en peereducators ontvangen de lesmodule met daarin alle uitgewerkte lessen.

De GGD stelt de bijbehorende leskisten/materialen en promotiematerialen van Sense ter beschikking.

Er worden Prezi's gebruikt bij de gastlessen van de GGD en de les 'Seksuele diversiteit', deze zijn online te vinden.

Onderzoek

Er zijn meerdere (proces)evaluaties uitgevoerd op de drie verschillende ROC's die meedoen aan het project. Daarin zijn de docentenworkshop, lesmodule en Dag van de Liefde door de GGD medewerkers, docent(en) en studenten geëvalueerd. In het schooljaar 2012-2013 is de interventie voor het laatst door epidemiologen van het evaluatiebureau uitgevoerd, de jaren daarna heeft de gb'er van de GGD dit gedaan.

Uit de uitkomsten van de uitgebreide evaluaties van het evaluatiebureau komt naar voren dat zowel docenten als studenten erg positief zijn over de interventie. Docenten gaven aan dat de docentenworkshop en de ondersteuning van de GGD hen goede handvatten biedt om de lessen volgens de lesmodule uit te voeren aan de studenten. De studenten die opgeleid werden tot peereducators vonden de lessen en lesmodule prettig en leerzaam. Ook vonden zij het leuk, maar ook wel spannend, om andere studenten voor te lichten. De studenten die voorlichting kregen van de peereducators vonden het prettig om door leeftijdsgenoten te worden voorgelicht. Het merendeel van deze studenten weet na de voorlichting wat de website van Sense en het (Sense) jongerenspreekuur van de GGD zijn.

Er komen ook een aantal verbeterpunten naar voren uit de evaluaties. Zo gaven docenten en studenten aan graag meer aandacht te willen voor onderwerpen zoals seksuele diversiteit, social media en internetseks.

Deze onderwerpen zijn recentelijk dan ook opgenomen in de lesmodule.

Meer informatie over de verschillende evaluaties is verwerkt in hoofdstuk 4.

1. Uitgebreide beschrijving

1.1 Doelgroepen

Uiteindelijke doelgroep

De einddoelgroep van de interventie 'Love & Sens(e)uality' zijn studenten van het ROC.

Deze einddoelgroep bestaat uit twee subgroepen:

- De peereducators. Dat zijn de studenten die door middel van een lessenreeks opgeleid worden om les te geven over seksuele gezondheidsthema's aan andere studenten. Dit zijn studenten uit het tweede, derde of vierde leerjaar van een niveau 3 of 4 opleiding.
- De studenten die voorlichting krijgen van de peereducators. Dit zijn studenten van dezelfde school, maar van een andere afdeling, een lager leerjaar en/of lager niveau dan de peereducators.

Intermediaire doelgroep

De intermediaire doelgroep van de interventie zijn docenten van het ROC.

- De docent die de lessen aan de peereducators verzorgt. Hij of zij wordt getraind door de GGD om deze lessen te kunnen geven.
- Ook andere docenten van de school worden uitgenodigd om de docentent training te volgen. Het aantal docenten dat aan deze training meedoet verschilt per school en per schooljaar.
- Daarnaast zijn er docenten aanwezig bij de eindpresentaties van de peereducators op de Dag van de Liefde, om deze te beoordelen. Meestal zijn dit de mentoren van de studenten die de presentaties volgen.

Selectie van doelgroepen

De doelgroepen van de interventie worden in samenspraak met school en betrokken docent bepaald. De peereducators zijn tweede, derde of vierdejaars studenten van een niveau 3 of 4 opleiding. Dit omdat deze studenten in staat worden geacht om de lesstof van de interventie in voldoende mate te beheersen, en adequaat over te kunnen dragen op andere studenten. Meestal betreft het een klas studenten van een opleiding van het ROC waarin contact met jongeren en/of het bespreken van intieme onderwerpen belangrijk zijn voor het toekomstige beroep van de peereducators. Zoals in de opleidingen binnen de sectoren 'Welzijn', 'Welzijn en Maatschappij' en 'Gezond en Wel'.

Uit ervaring met de interventie en de doelgroep is gebleken dat studenten van het eerste leerjaar en/of studenten van een niveau 1 of 2 opleiding minder geschikt zijn als peereducators. Docenten geven aan dat deze studenten vaak minder goed informatie kunnen onthouden en overdragen, en minder zelfstandig een voorlichting kunnen voorbereiden en uitvoeren dan oudere studenten en/of studenten van een niveau 3 of 4 opleiding.

Voor het volgen van de presentaties zijn geen contra indicaties aanwezig. Alle studenten van het ROC zijn in principe geschikt om deze voorlichting te krijgen. Doorgaans zijn dit studenten van een lager leerjaar en/of lager niveau dan de peereducators.

Betrokkenheid doelgroep

De docent die de lessen uitvoert en de peereducators worden tijdens de lessen actief betrokken bij de interventie.

De lesmodule wordt van tevoren doorgesproken met de docent, zodat thema's kunnen worden toegevoegd die aansluiten bij de beleavingswereld van de studenten. Tijdens de lessen wordt aan de peereducators gevraagd over welke thema's zij graag meer informatie willen. Ook kunnen de peereducators zelf een thema kiezen voor hun eigen presentatie. In dit thema verdiepen zij zich, onder begeleiding van de docent en de GGD.

Daarnaast wordt het project geëvalueerd met de docent, de peereducators en de studenten die de presentaties hebben gevolgd. Ieder jaar vindt er een zowel voor als na de interventie een gesprek plaats met de docent. De peereducators schrijven een reflectieverslag over het project. De studenten die de presentaties hebben gevolgd vullen na de presentaties een evaluatie in. Die wordt meegenomen om het project het volgende jaar te verbeteren.

1.2 Doelen

Hoofddoel

Het hoofddoel van de interventie is het bevorderen van de seksuele gezondheid van studenten op het ROC. De focus ligt hierbij op het voorkómen van onbedoelde zwangerschap, soa/hiv besmetting, homonegativiteit en seksueel grensoverschrijdend gedrag. Daarnaast staat informatievoorziening over adequate hulpverlening/zorg op het terrein van de Seksuele Gezondheid centraal, zoals de website www.sense.info en de spreekuren Seksuele Gezondheid van de GGD. Studenten van het ROC worden door deze interventie ondersteund in een prettige, gewenste en veilige seksuele ontwikkeling.

Subdoelen

Studenten (peereducators):

- Kennen na het volgen van de lessen het spreekuur Seksuele Gezondheid van de GGD en de website www.sense.info;
- Hebben na het volgen van de lessen kennis over de menstruatiecyclus, vruchtbaarheid, soa/hiv, anticonceptie, veilig vrijen, seksuele diversiteit en seksueel grensoverschrijdend gedrag¹;
- Hebben na het volgen van de lessen een positieve attitude ten aanzien van het bespreekbaar maken van seksualiteit met jongeren;
- Voelen zich na het volgen van de lessen in staat om seksualiteit met jongeren bespreekbaar te kunnen maken;
- Hebben na het volgen van de lessen kennis over ondersteunende materialen, werkvormen en websites (www.sense.info) die zij kunnen gebruiken om seksualiteit met jongeren bespreekbaar te maken.

Studenten (die les krijgen van de peereducators):

- Kennen na het volgen van de Dag van de Liefde het spreekuur Seksuele Gezondheid van de GGD en de website www.sense.info;
- Hebben na het volgen van de Dag van de Liefde kennis over soa/hiv, veilig vrijen en anticonceptie².

Docenten:

- Kennen na de docentenworkshop het spreekuur Seksuele Gezondheid van de GGD en de website www.sense.info;
- Hebben na de docentenworkshop een positieve attitude ten aanzien van het bespreekbaar maken van seksualiteit met jongeren.
- Voelen zich na de docentenworkshop in staat om seksualiteit met jongeren bespreekbaar te kunnen maken;
- Hebben na de docentenworkshop kennis over ondersteunende materialen, werkvormen en websites (www.langlevedeliefde.nl; www.lesgevenindiefde.nl en www.sense.info) die zij kunnen gebruiken om seksualiteit met jongeren bespreekbaar te maken.

1.3 Aanpak

Opzet van de interventie

Het tijdspad dat hieronder is uiteengezet geeft de stappen weer die gezet moeten worden van het begin tot eind van het project. Ook is aangegeven wie er verantwoordelijk is voor de uitvoering van de betreffende actie.

Dit is een globale indicatie, waarvan afgeweken kan worden.

Tijdpad	Stap	Actie	Uitvoerder(s)
Week 1	1	ROC scholen benaderen.	Gezondheidsbevorderaar (gb'er) Seksuele Gezondheid.

¹ Dit zijn de onderwerpen die uitgewerkt zijn in de lesmodule. Specifieke doelstellingen per les staan daarin beschreven.

² Dit zijn de verplichte onderwerpen waar de studenten die de Dag van de Liefde volgen voorlichting over krijgen van de peereducators.

Week 5 - 6	2	Werkafspraken maken met het ROC.	Gezondheidsbevorderaar (gb'er) Seksuele Gezondheid.
	3	Werkplan incl. taken & verantwoordelijkheden GGD en ROC uitwerken.	Gezondheidsbevorderaar (gb'er) Seksuele Gezondheid ism taakgroep Seksuele Gezondheid en leidinggevende.
Door- lopend	4	Activiteiten regelen die voortkomen uit overleg met contactpersoon van school.	Gezondheidsbevorderaar (gb'er) Seksuele Gezondheid.
Week 18 - 24	5	Docentenworkshop 'Lang Leve de Liefde' voorbereiden en uitvoeren.	Gezondheidsbevorderaar (gb'er) Seksuele Gezondheid ism verpleegkundige Seksuele Gezondheid.
Week 25-35	6	Lesmodule uitvoeren.	Docent ism gezondheidsbevorderaar (gb'er) Seksuele Gezondheid en verpleegkundige Seksuele gezondheid.
Week 35	7	'Dag van de Liefde' voorbereiden en uitvoeren.	Docenten ism gezondheidsbevorderaar (gb'er) Seksuele Gezondheid en verpleegkundige Seksuele Gezondheid.
Week 35-39	8	Evaluatie.	Gezondheidsbevorderaar (gb'er) Seksuele Gezondheid (ism epidemioloog).
Week 39-52	9	Lesmodule aanpassen en onderhouden van contact met het ROC	Gezondheidsbevorderaar (gb'er) Seksuele Gezondheid.

Inhoud van de interventie

Hieronder volgt een korte samenvatting per stap. Voor een uitgebreide beschrijving kunt u het draaiboek raadplegen.

1. ROC scholen benaderen

Als het een (afdeling van het) ROC betreft dat nog nooit heeft meegedaan, dan begint deze stap met het leggen van contact met het ROC en inventariseren of er interesse is in het project. De GGD licht het project en de taakverdeling tussen GGD en ROC toe. Als de school meedoet, wordt er een contactpersoon toegewezen en een convenant ondertekend. Binnen de GGD wordt de deelname van de school besproken met de betrokkenen (manager, gezondheidsbevorderaars, verpleegkundigen en artsen).

Op scholen waar het project al langer loopt wordt ruim voordat de lessen uitgevoerd worden contact opgenomen met de contactpersoon/docent die de lessen geeft.

2. Werkafspraken maken met het ROC

In een persoonlijk gesprek tussen de gb'er van de GGD en de contactpersoon van het ROC worden afspraken gemaakt over de samenwerking dat jaar. De lesmodule wordt inhoudelijk doorgenomen. De docent kan suggesties ter verbetering doen of een bepaald onderwerp inbrengen dat volgens hem/haar meer aandacht behoeft. Daarnaast wordt gekeken naar de planning van het project, het aantal studenten dat meedoet en de evaluatie van het voorgaande jaar. Ook peilt de gb'er de interesse voor een docentenworkshop. De contactpersoon legt dit vervolgens voor aan de andere docenten (binnen de afdeling). Als de school voor het eerst meedoet, dan is de docentenworkshop verplicht voor de docent die de lessen gaat geven.

3. Werkplan incl. taken & verantwoordelijkheden GGD en ROC uitwerken

Alle afspraken gemaakt in stap 1 en 2 worden door de gb'er in een werkplan beschreven en voorgelegd aan de betrokkenen binnen de GGD (verpleegkundige die de gastlessen gaat uitvoeren, manager). Dit plan wordt afgestemd met de docent/contactpersoon van het ROC.

4. Activiteiten regelen die voortkomen uit overleg met contactpersoon van school

De afspraken uit voorgaande stappen worden uitgevoerd. Het gaat bijvoorbeeld om het plannen van de docentenworkshop, het reserveren van materialen voor de lessen en de Dag van de Liefde, het actualiseren en opsturen van de lesmodule en het inventariseren van de voorraad gadgets voor de Dag van de Liefde.

5. Docentenworkshop 'Lang Leve de Liefde' voorbereiden en uitvoeren

De verpleegkundige en gb'er stemmen de taakverdeling en inhoud van de workshop met elkaar en het ROC af. Zij bereiden de workshop voor, voeren deze uit, en evalueren deze volgens het draiboek.

Betrokken docenten(teams) worden in deze workshop getraind in het geven van lessen over seksualiteit aan de hand van het lespakket, de ondersteunende materialen en website van Lang Leve de Liefde mbo. Het belangrijkste doel is om docenten handvatten te bieden bij het bespreekbaar maken van het thema seksuele gezondheid met studenten. Een verpleegkundige van de GGD behandelt de thema's anticonceptie en soa en geeft uitleg over het spreekuur Seksuele Gezondheid van de GGD. Daarnaast is er gelegenheid om ervaringen uit te wisselen en diverse ondersteunende materialen te bekijken.

6. Lesmodule uitvoeren

De docent van het ROC voert de lessenreeks uit, zoals beschreven in de lesmodule 'Love & Sens(e)uality'. De lesmodule wordt ook uitgedeeld aan de studenten (de peereducators). Aan de hand van de informatie en werkvormen in de lesmodule worden studenten opgeleid tot peereducators Seksuele Gezondheid. Naast de inhoudelijke lessen over het onderwerp Seksuele Gezondheid wordt er in de lessen ook uitvoerig stilgestaan bij didactische en presentatievaardigheden, die nodig zijn om het thema bespreekbaar te kunnen maken met andere jongeren.

In de lesmodule zijn 5 lessen van 60-90 minuten uitgewerkt: 'Liefde en relaties', 'Geslachtsorganen, menstruatiecyclus en anticonceptie', 'Veilig vrijen, soa en Sense', 'Seksualiteit en weerbaarheid' en 'Seksuele diversiteit'. Daarnaast wordt een aantal lessen besteed aan het voorbereiden van de 'Dag van de Liefde'. Op die dag geven de peereducators andere studenten van het ROC voorlichting.

De lessen 'Geslachtsorganen, menstruatiecyclus en anticonceptie' en 'Veilig vrijen, soa en Sense' worden door een gb'er en verpleegkundige Seksuele Gezondheid van de GGD uitgevoerd. De overige lessen worden door de docent van het ROC gegeven. Om de kwaliteit van de voorlichting te waarborgen is de gb'er ook aanwezig bij de les waarin de voorlichtingen van de peereducators worden geoefend.

7. 'Dag van de Liefde' voorbereiden en uitvoeren

De peereducators geven een presentatie/voorlichting aan jongeren van een lager leerjaar, lager niveau of andere afdeling van het ROC over een zelf gekozen thema op het vlak van de seksuele gezondheid. Suggesties hiervoor staan in de lesmodule. Tijdens de lessen is er gelegenheid voor verdieping op dit zelfgekozen thema. Daarnaast zijn er verplichte onderdelen die terug moeten komen in de presentatie: soa/hiv, veilig vrijen, anticonceptie, het spreekuur Seksuele Gezondheid van de GGD en de website van Sense. De exacte inhoud wordt door de peereducators, docent en gb'er samen bepaald en vastgelegd in een draiboek. In de voorlichting maken de studenten gebruik van leskisten en materialen die de GGD uitleent aan scholen. Deze zijn geselecteerd door GGD professionals, en veelal ontwikkeld door landelijke expertisecentra op het thema seksuele gezondheid, zoals Rutgers en Soa Aids Nederland. Bijvoorbeeld de anticonceptiekoffer, met daarin alle anticonceptiemiddelen die in Nederland verkrijgbaar zijn, glijmiddel en een zwangerschapstest. De peereducators worden tijdens de 'Dag van de Liefde' door een aantal docenten, de gb'er van de GGD en de verpleegkundige van de GGD beoordeeld, aan de hand van een door het ROC opgestelde beoordelingslijst.

Daarnaast voorziet de gb'er van de GGD de peereducators van aankleedmaterialen voor het lokaal en gadgets om uit te delen aan de studenten die de voorlichting krijgen.

8. Evaluatie

Het project wordt op verschillende manieren geëvalueerd.

- Met de docent wordt ruim voor de start van het nieuwe jaar, een startgesprek gepland om het project door te nemen. Verbeterpunten voor het nieuwe jaar worden dan doorgenomen en vastgelegd in het werkplan.
- De studenten die de Dag van de Liefde volgen krijgen een evaluatieformulier, ontwikkeld door de GGD, tijdens de Dag van de Liefde. Deze formulieren worden door de gb'er van de GGD ingenomen en verwerkt in een verslag, dat met de docent gedeeld wordt en ook meegenomen wordt in het startgesprek met de docent.
- Daarnaast is er de mogelijkheid om het project samen met een epidemioloog van het evaluatiebureau verbonden aan de GGD te evalueren. Daarvoor zijn evaluatie-instrumenten ontwikkeld. In de beginjaren van het project zijn de projecten op de verschillende scholen samen met een epidemioloog uitgevoerd (zie hoofdstuk 2, paragraaf 1 'Materialen'). Op de ROC's in Harderwijk, Apeldoorn en Doetinchem loopt het project inmiddels al meerdere jaren, waardoor de evaluatie van het ROC en de gb'er volstaat. De uitgebreide evaluatie door de epidemioloog wordt nog eens in de vijf jaar uitgevoerd.

9. Lesmodule aanpassen en onderhouden van contact met het ROC

Als uit voorgaande stappen, of ontwikkelingen in de praktijk en/of wetenschap, blijkt dat de lesmodule aangepast moet worden, dan doet de gb'er dit voordat de lessenreeks uitgevoerd wordt. Dit gebeurt in samenspraak met de docent die de lessen geeft. Zo is recentelijk het thema 'Seksuele diversiteit' toegevoegd aan de lesmodule. Ook is er een Prezi ontwikkeld die de docent bij deze les kan gebruiken.

2. Uitvoering

2.1 Materialen

- Draaiboek 'Love & Sens(e)uality. Liefdeslessen voor en door jongeren (bijgevoegd)';
- Lesmodule 'Love & Sens(e)uality. Liefdeslessen voor en door jongeren' (bijgevoegd);
- Prezi's van de lessen '[Geslachtsorganen, menstruatiecyclus en anticonceptie](#)', '[Veilig vrijen, soa en Sense](#)' en '[Seksuele diversiteit](#)';
- Draaiboek, [Prezi](#) en evaluatieformulier van de docentenworkshop 'Lang Leve de Liefde'*;
- Uitgebreid evaluatiehandboek van het evaluatiebureau van de GGD, inclusief evaluatieplan, handleiding en vragenlijsten*;
- Evaluatieformulier voor de studenten die de Dag van de Liefde volgen*;
- Evaluatierapporten van het ROC Landstede Harderwijk (schooljaar 2011-2012 en 2012-2013), ROC Aventus Apeldoorn (schooljaar 2010-2011, 2011-2012, 2012-2013 en 2013-2014), ROC Aventus Zutphen (schooljaar 2013-2014), ROC Graafschap Doetinchem (schooljaar 2012-2013 en 2013-2014)*.
- Voorbeelden van beoordelingsformulieren voor de presentaties van de studenten op de Dag van de Liefde, gemaakt door de ROC's*;
- Leskist 'Relaties en Seksualiteit VO' met daarin verschillende (les)materialen, waaronder het lespakket Lang Leve de Liefde*.
- Sense promotiematerialen (gadgets) die worden uitgedeeld op de Dag van de Liefde.

* Op te vragen via de contactpersoon.

2.2 Locatie en type organisatie

De interventie wordt uitgevoerd door ROC docenten en studenten, in samenwerking met een gb'er en verpleegkundige Seksuele Gezondheid van de GGD. De docententruining, lessen en Dag van de Liefde vinden plaats binnen de school, in een ruimte/lokaal met beschikking over een smartboard en verbinding met het internet (ivm de presentaties).

In schooljaar 2016-2017 wordt de interventie uitgevoerd op de volgende locaties:

- ROC Landstede, locatie Harderwijk
- ROC Aventus, locatie Apeldoorn
- ROC Graafschap College, locatie Doetinchem

Op deze scholen is de interventie structureel ingebed in het onderwijsprogramma.

2.3 Opleiding en competenties van de uitvoerders

- ROC docent(en) voeren het merendeel van de lessen uit en beoordelen de peereducators op de Dag van de Liefde. De ROC docent die de lessen geeft heeft een training van de GGD gevolgd over het lespakket Lang Leve de Liefde, de lesmodule en alle andere materialen die beschikbaar zijn.
- ROC studenten geven zelf een voorlichting aan andere studenten. Zij volgen een niveau 3 of 4 opleiding en worden tijdens de lessen door de docent en GGD begeleid bij het ontwikkelen van deze voorlichting. Tijdens de lessen wordt naast kennisoverdracht veel aandacht besteed aan het bespreekbaar maken van seksualiteit en didactische vaardigheden. De peereducators worden tijdens de Dag van de Liefde door een docent en de studenten die de voorlichting volgen beoordeeld aan de hand van beoordelingsformulieren.
- Een gb'er en verpleegkundige van de afdeling Seksuele Gezondheid van de GGD geven twee gastlessen en zijn aanwezig op de Dag van de Liefde. De gb'er begeleidt daarnaast het gehele project van begin tot eind. De gb'er is hbo of wo opgeleid, expert op het thema Seksuele Gezondheid, heeft veel kennis van het lespakket Lang Leve de Liefde en de andere ondersteunende (les)materialen en kent de inhoud van de lesmodule. De verpleegkundige is hbo of wo opgeleid, heeft de Sense opleiding gevolgd, is expert op het thema Seksuele Gezondheid en specifiek op de thema's soa, anticonceptie en veilig vrijen.

2.4 Kwaliteitsbewaking

Het project wordt jaarlijks door de gb'er, verpleegkundige en docent voorbesproken en geëvalueerd. Zie paragraaf 1.3 'Inhoud van de interventie' voor een beknopte beschrijving. Belangrijkste onderdelen zijn de ervaringen van de docent, studenten en de GGD medewerkers. Van het voorgesprek en de evaluaties worden verslagen gemaakt door de gb'er, welke worden teruggekoppeld aan het ROC en worden gebruikt om de interventie aan te scherpen.

De kwaliteit van de uitvoering van de lessen en Dag van de Liefde worden op verschillende manieren gewaarborgd:

- De ROC docent volgt de docentenworkshop en kan de GGD op ieder moment consulteren voor advies;
- De peereducators worden door middel van de lesmodule door de docent en GGD opgeleid om les te kunnen geven over Seksuele Gezondheid;
- De peereducators maken een draaiboek voor hun eigen voorlichting, die door de docent en GGD beoordeeld worden;
- Op de Dag van de Liefde worden alle peereducators beoordeeld volgens een beoordelingsformulier door docenten of de GGD. Ook vullen de studenten die de Dag van de Liefde volgen aan het einde evaluatieformulieren in, die door de gb'er van de GGD worden verwerkt in een verslag.

2.5 Randvoorwaarden

Om de interventie succesvol te laten verlopen moet aan een aantal randvoorwaarden worden voldaan:

- De interventie is onderdeel van de jaarplanning (incl. formatie en budget) van de GGD, de taakgroep Seksuele Gezondheid en het onderwijsprogramma van de deelnemende ROC's;
- Er is draagvlak, inzet, betrokkenheid en inspraak van de GGD en de scholen;
- Er is sprake van duidelijke in- en externe communicatie;
- De GGD biedt de docentenworkshop 'Lang Leve de Liefde' aan alle docenten die betrokken zijn bij het project aan;
- Minstens 10 studenten van een niveau 3 of 4 opleiding van het ROC worden opgeleid tot peereducator;
- Minstens 10 studenten van het ROC volgen de Dag van de Liefde;
- De lesmodule 'Love & Sens(e)uality', zoals overeengekomen met de betrokken school, wordt inhoudelijk gevolgd. Er worden beoordelingscriteria aan de eindopdracht gekoppeld;
- Docenten besteden extra zorg aan nabespreking van de lessenreeks en de eindopdracht, omdat er Sense problematiek/casuïstiek bij studenten los kan komen. De GGD is beschikbaar en bereikbaar voor consultatie bij Sense problematiek;
- Het ROC stelt ruimtes beschikbaar om de lessen en de Dag van de Liefde uit te voeren. Deze ruimtes moeten beschikken over een smartboard/scherm en internetverbinding;
- De GGD stelt lesmaterialen beschikbaar in de periode dat het project plaatsvindt;
- Het project wordt – jaarlijks- geëvalueerd en de uitkomsten hiervan worden meegenomen om het project te verbeteren.

2.6 Implementatie

De stappen om de interventie te implementeren op een school, zijn verwerkt in paragraaf 1.3 ('Aanpak'). De interventie is inmiddels goed geborgd op alle ROC's in de regio. Ieder jaar wordt met de school besproken of en hoe de interventie verder verspreid kan worden binnen de school.

2.7 Kosten

Minimale totale kosten personeelsinzet

Functie	Uren (in hele uren)	Uurtarief (in €)	Aantal uren x uurtarief (in €)
Gb'er	45	68,-	3060,-
Verpleegkundige	21	68,-	1428,-
(Epidemioloog)	(32)	(88,-)	(2816,-)
Totaal	66		4488,-

Daarnaast zijn er kosten verbonden aan de verstrekking van de gadgets aan de scholen. Er doen jaarlijks drie ROC's mee. Bij alle drie de ROC's doen er gemiddeld per jaar 150 studenten mee (peereducators en studenten die les van hen krijgen). Er worden 4 verschillende gadgets per student verstrekt.

Minimale totale kosten gadgets

Gadgets	Totaal aantal studenten ROC 's	Prijs per stuk (in €)	Totaal aantal studenten x prijs per stuk (in €)
Spiegeltjes	450	1,45	652,50
Condooms	450	0,55	247,50
Pennen	450	0,28	126,-
Mintjes	450	0,45	202,50
Totaal excl. 6% BTW (in €)			1228,50
Totaal incl. 6% BTW (in €)			1302,21

Dit maakt de totale minimale uitgaven voor het gehele project:
 €4488,- + €1302,21 = **€5790,21**

Als ook gebruik wordt gemaakt van de epidemioloog, dan wordt dit:
 €5790,21 + €2816,- = **€8606,21**

3. Onderbouwing

3.1 Probleem

Uit onderzoek blijkt dat laagopgeleide jongeren (vmbo en mbo) op allerlei aspecten van seksuele gezondheid meer risico lopen dan hoger opgeleide jongeren. Zo doen zij op jongere leeftijd seksuele ervaring op en hebben zij meer verschillende sekspartners, maar minder kennis van seksualiteit, voortplanting, anticonceptie en soa's dan hun hoger opgeleide leeftijdsgenoten. Lager opgeleide jongeren gebruiken minder consequent anticonceptie en hebben meer ervaring met (gewenste en ongewenste) zwangerschap. Seksueel grensoverschrijdend gedrag (zowel als dader als slachtoffer) komt vaker voor bij lager opgeleide jongeren. Ook homonegativiteit is bij laagopgeleide heterojongeren sterker (De Graaf, Kruijer, Van Acker, & Meijer, 2012). Daarnaast is onder lager opgeleide jongeren sprake van een hogere prevalentie van soa dan gemiddeld onder jongeren (Hoff, Rexwinkel, Kampman & Van der Bij, 2016). Het belang van adequate relationele en seksuele vorming van laagopgeleide jongeren is dan ook groot. Met name in het mbo, omdat het risico op bijvoorbeeld seksueel grensoverschrijdend gedrag, zwangerschap, abortus en soa groter is bij jongeren in deze leeftijdscategorie (De Graaf et al., 2012; Hehenkamp & Wijsen, 2016; Hoff et al., 2016; Picavet & Van der Vlugt, 2014).

3.2 Spreiding

Seksueel grensoverschrijdend gedrag

- Twintig procent van de laagopgeleide meiden en 6% van de laagopgeleide jongens is wel eens gedwongen om seksuele dingen te doen die ze niet wilden (versus resp. 13% en 3% van de hoger opgeleide jongeren). Het is niet duidelijk om welke seksuele handelingen het gaat. Als gevraagd wordt naar specifieke handelingen, dan geeft in totaal 44% van de laagopgeleide meiden en 23% van de laagopgeleide jongens aan wel eens een seksuele handeling tegen de wil te hebben meegemaakt (van zoenen tot anale seks), tegenover resp. 37% en 16% van de hoger opgeleide jongeren. Daarnaast geeft 41% van de laagopgeleide meiden en 25% van de laagopgeleide jongens aan wel eens te hebben meegemaakt dat iemand enige vorm van druk, manipulatie of dwang op hen uitoefende om seks te kunnen hebben. Bij hoger opgeleide jongeren is dit resp. 34% en 18%. Laagopgeleide jongens zeggen relatief vaak dat ze wel eens druk of dwang hebben uitgeoefend om seks met iemand te hebben (24%, versus 21% van de hoger opgeleide jongens). (De Graaf et al., 2012).
- 19% van de laagopgeleide meisjes en 9% van de laagopgeleide jongens heeft wel eens spijt gehad van geslachtsgemeenschap, versus resp. 14% en 7% van de hoger opgeleide jongeren. (De Graaf et al., 2012).

Tienerzwangerschap, abortus en tienermoederschap

- In Seks onder je 25^e (De Graaf et al., 2012) geeft 3,2% van alle jongens aan dat een meisje zwanger is geweest van hen het afgelopen jaar. 2,7% van de meiden gaf aan het afgelopen jaar zwanger te zijn geweest. Voor jongens was 26% van deze zwangerschappen gepland, bij meisjes was dit 38%. Van alle (geplande en ongeplande) zwangerschappen in het afgelopen jaar is ongeveer een derde in een abortus geëindigd en een derde uitgedragen. In een zesde van de gevallen is het meisje nog steeds zwanger en een kwart van de zwangerschappen is geëindigd in een miskraam. Ongeplande zwangerschappen eindigen logischerwijs vaker in een abortus (46%), maar worden in een kwart van de gevallen ook uitgedragen. Mogelijk zelfs vaker, omdat in één op de tien gevallen het meisje nog zwanger is. (De Graaf et al., 2012).
- Laag opgeleide jongeren krijgen vaker te maken met een (ongeplande) zwangerschap en abortus dan hoger opgeleide jongeren. Een zwangerschap, gepland en ongepland, komt ook relatief vaak voor onder jongeren van 21 jaar en ouder. (De Graaf et al., 2012; Picavet & Van der Vlugt, 2014).
- Uit onderzoek blijkt dat het totaal aantal tienerzwangerschappen, abortussen en tienermoeders al jaren daalt in Nederland. In 2014 werden er 4801 tienermeiden zwanger, braken 3181 meiden hun zwangerschap af en koos de rest voor moederschap. Verreweg de meeste zwangerschappen in deze leeftijdscategorie zijn ongepland en ongewenst. De meeste tienerzwangerschappen komen voor bij meiden van 18 en 19 jaar, slechts een klein percentage is 16 jaar of jonger (Centraal Bureau voor de Statistiek, 2016; Hehenkamp & Wijsen, 2016; Picavet & Van der Vlugt, 2014). Als wordt gekeken naar de iets oudere leeftijdsgroep, 20-24 jaar, dan blijken in die groep de meeste abortussen te worden uitgevoerd. Dit terwijl de abortusratio in die groep in vergelijking met de jongere leeftijdsgroep veel lager is (28,6 op de 100 zwangerschappen wordt afgebroken). ("Feiten en Cijfers," 2013; Hehenkamp & Wijsen, 2016). Dit betekent dat er dus ook veel meer

zwangerschappen ontstaan (en uitgedragen worden) in die leeftijdscategorie. Hoeveel van die zwangerschappen aanvankelijk ongepland en/of ongewenst waren is niet bekend.

Anticonceptiegebruik

- Laagopgeleide meiden gebruikten bij de eerste keer geslachtsgemeenschap relatief vaak niets om zich te beschermen tegen soa en zwangerschap (11%, tov 6% van de hoger opgeleide meiden). (De Graaf et al., 2012).
- Ook met de laatste sekspartner gebruikten laagopgeleide meiden minder consequent anticonceptie dan hoger opgeleide meiden (resp. 23% en 12% gebruikte 'soms' of 'nooit' anticonceptie). Van de laagopgeleide jongens gaf 15% aan 'soms' anticonceptie te hebben gebruikt en 10% 'nooit/weet het niet'. Bij hoger opgeleide jongens was dit 10% en 6%. (De Graaf et al., 2012).
- Daarnaast worden met het meest gebruikte anticonceptiemiddel voor meiden, 'de pil' relatief veel fouten gemaakt. Iets meer dan de helft van alle pilgebruiksters geeft aan de afgelopen drie maanden wel eens vergeten te zijn om de pil te slikken. Zevenentwintig procent vergat in die periode één keer een pil, 19% twee of drie keer en 6% vier keer of vaker (De Graaf et al., 2012). Onbekend is of zij in die periode risico liepen op zwangerschap, doordat niet bevestigd is of er een ander middel gebruikt werd en of de meiden op dat moment seksueel actief waren.
- Uit de Landelijke Abortusregistratie blijkt dat een groot deel van de ongewenste zwangerschappen ontstaan was door het niet of niet correct gebruiken van anticonceptie (de pil of het condoom) of door het falen van de anticonceptie (scheuren of knappen van het condoom). (Hehenkamp & Wijsen, 2016).

Homonegativiteit

- Externe homonegativiteit (gevoelens, gedachten en gedragingen van heteroseksuele jongeren die een negatieve kijk op homoseksualiteit reflecteren) is hoog onder jongeren. Ruim de helft van de jongens en een kwart van de meisjes keurt het af als twee jongens met elkaar zoenen op straat. Als twee meisjes elkaar zoenen op straat dan daalt het percentage jongens dat dit afkeurt naar 16%, het percentage meisjes dat dit afkeurt blijft hetzelfde. Ter vergelijking: een zoenend heterostel wordt door slechts 5% van de jongens en 7% van de meisjes afgekeurd. Als het gaat om vrijen, dan vindt 57% van de jongens en 31% van de meisjes het niet goed als twee jongens met elkaar vrijen. Gaat het om twee meisjes die met elkaar vrijen, dan keurt 24% van de jongens en 30% van de meisjes dit af. Onder laag opgeleide jongeren is de externe homonegativiteit hoger dan onder hoger opgeleide jongeren. (De Graaf et al., 2012).
- Het vmbo en het mbo zijn minder homo-vriendelijk dan hogere schooltypen. Vergeleken met hoger opgeleide jongeren rapporteren jongeren met een vmbo en mbo -niveau vaker dat zij ooit te maken hebben gehad met homonegativiteit. Zo heeft 62% van de homoseksuele mbo jongeren ooit een negatieve ervaring gehad vanwege zijn of haar seksuele voorkeur. (Keuzenkamp, 2010).

Seksueel overdraagbare aandoeningen

- Uit de gegevens van de centra Seksuele Gezondheid in Oost-Nederland uit 2015 blijkt dat laagopgeleiden en jongeren risicogroepen zijn voor soa. Bij 22,3% van de laagopgeleiden en 19,3% van de jongeren die zich bij een van de centra liet testen werd een soa gevonden. Bij ruim 22% van de geteste meiden tussen de 15 en 19 jaar en bijna 20% van de heteroseksuele mannen uit deze leeftijdscategorie werd minimaal één soa gevonden. Deze percentages liepen slechts iets terug bij de groep tussen de 20 en 25 jaar. (Hoff, Rexwinkel, Kampman & Van der Bij, 2016).

3.3 Gevolgen

Seksueel grensoverschrijdend gedrag

Van Berlo & Mooren (2009) stellen dat het erg complex is om de gevolgen van seksueel grensoverschrijdend gedrag/seksueel geweld of seksueel misbruik allesomvattend te beschrijven. Deze hangen namelijk van vele factoren af, waaronder de leeftijd waarop het plaatsvond (kinderleeftijd of volwassenheid), de aard en ernst (duur en frequentie, penetratie of niet, hoeveelheid fysiek geweld dat is gebruikt), de relatie met de dader en de reacties van ouders en/of omgeving. Een aantal veelvoorkomende gevolgen zijn: Posttraumatische Stresstoornis (PTSS) en emotionele problemen, cognitieve problemen, amnesie en dissociatieve stoornissen, persoonlijkheidsproblematiek (borderline persoonlijkheidsstoornis), neurobiologische problemen, lichamelijke problemen en seksuele problemen (bijv. risicovolle seksuele gedragingen met een grotere kans op soa en zwangerschap tot gevolg, of juist vermijden van seksuele relaties, seksuele disfuncties). (Van Berlo & Mooren, 2009).

Tienerzwangerschap, abortus en tienermoederschap

Een tienerzwangerschap geeft een verhoogd risico op een slechte uitkomst voor moeder en kind. Zowel medisch, als op psychologisch en economisch vlak.

Zo is het lichaam van een tiener nog niet rijp voor het op de wereld zetten van een kind en gaan tienerzwangerschappen en –bevallingen vaker gepaard met complicaties (Gupta, Kiran & Bhal, 2007). Bij tienerzwangerschap is er een verhoogd risico op zowel sterfte in de baarmoeder als sterfte rondom of in de eerste week na de geboorte. Bij tienermoeders wordt een hoger percentage kinderen met een laag geboortegewicht geboren. Dit komt onder andere doordat tienermoeders vaker slechte leefgewoontes hebben, minder op gezonde voeding letten, vaker roken en vaker alcohol gebruiken tijdens de zwangerschap (Khashan, Baker & Kerry, 2010).

Daarnaast blijkt uit onderzoek van Aujolat, Libion & Berrewaerts (2010) dat er een verband bestaat tussen tienerzwangerschap en een slechtere sociaaleconomische en psychologische uitkomst bij zowel moeder als kind. Tienermoeders hebben minder kennis van de ontwikkeling en opvoeding van jonge kinderen. Ook voor de samenleving kunnen tienerzwangerschappen negatieve gevolgen hebben, onder meer doordat deze moeders vaker gebruik maken van sociale voorzieningen en bijstand, en lager geschoold zijn dan meiden die geen tienermoeder zijn (De Wilde, 2009).

Homonegativiteit

Kuyper (2014) geeft aan dat lesbische, homoseksuele en biseksuele (LHB) jongvolwassenen een lagere eigenwaarde hebben dan heteroseksuele jongvolwassenen, zij zijn vaker ontevreden over zichzelf of vinden dat ze niet veel hebben om trots op te zijn. Zij hebben ook meer psychische problemen, geven bijna twee keer zo vaak aan in de put te zitten, niet kalm en rustig te zijn en niet gelukkig te zijn. LHB jongvolwassenen hebben bovendien vaker suïcidedgedachten gehad (40% tov 18%) en een suïcidepoging gedaan (9% tov 2%) dan heteroseksuele jongvolwassenen. De biseksuele jongens en meiden vormen hierbij de grootste risicogroep. Factoren die mogelijk een rol spelen bij deze verschillen tussen LHB en heteroseksuele jongeren zijn de grotere eenzaamheid, gendernonconformiteit (oftewel 'vrouwelijke jongens' en 'jongensachtige meisjes'), geringere eigenwaarde en grotere psychische problematiek bij LHB jongvolwassenen. (Kuyper, 2014).

Seksueel overdraagbare aandoeningen

De gevolgen van een soa verschillen per soa. Hier beperken we ons tot de meest voorkomende soa bij jongeren onder de 25 jaar: Chlamydia, (Mevissen & Kok, 2014). Meer informatie over de verschillende soa is te vinden op de website van Soa Aids Nederland (www.soa.nl).

- Chlamydia

De meeste jongeren merken niets of weinig van deze soa. Klachten die kunnen voorkomen bij meiden zijn onder andere: pijn of een branderig gevoel bij het plassen, meer of andere afscheiding uit de vagina, vaginaal bloedverlies tussen menstruaties door en buikpijn. Jongens kunnen pijn het plassen krijgen of afscheiding uit de penis. Onbehandelde chlamydia kan ernstige gevolgen hebben, zoals ontstekingen van bijbal en prostaat bij jongens en van de eileiders en het bekkengebied bij meisjes. Dit vergroot de kans op verminderde (of on)vruchtbaarheid en een buitenbaarmoederlijke zwangerschap. Dit risico wordt groter naarmate de jongere vaker een besmetting met Chlamydia heeft gehad. (Mevissen & Kok, 2014).

4. Onderzoek

4.1 Onderzoek naar de uitvoering

Hieronder worden drie procesevaluaties beschreven, die zijn uitgevoerd door het evaluatiebureau. Van iedere school is er één evaluatie meegenomen, uit het schooljaar 2012-2013.

1. Evaluatie Peereducatie 'Love & Sens(e)uality', ROC Aventus

Titel: Evaluatie Peereducatie 'Love & Sens(e)uality'. Programma 2012/2013 ROC Aventus, locatie Apeldoorn.

Auteurs: J. Leerlooijer, C. Timmerman-Kok, S. Seegers & L. van Dijk.

Organisatie(s): Evaluatiebureau Publieke Gezondheid, GGD Noord- en Oost-Gelderland.

Jaar van uitgave: 2013

Type onderzoek en onderzoeksmethode: Procesevaluatie. Mondelinge (groeps)interviews volgens een semigestructureerde vragenlijst bij de betrokken GGD medewerker(s), docent(en) en peereducators. Bij de studenten die de 'Dag van de Liefde' volgden is een schriftelijke vragenlijst afgenomen. De gesprekken en schriftelijke vragenlijsten zijn door medewerkers van het evaluatiebureau en gb'er(s) van de GGD uitgewerkt en verwerkt in een evaluatieverslag.

Uitkomsten

Er hebben dit schooljaar 8 docenten meegedaan aan de docentenworkshop, 25 studenten zijn opgeleid tot peereducators en 60 studenten hebben op de 'Dag van de Liefde' voorlichting gekregen van de peereducators.

Op basis van de evaluatie kan worden geconcludeerd dat het programma als succesvol wordt ervaren door zowel de GGD, als de docenten en studenten van het ROC. De samenwerking tussen de GGD en de school en de organisatie van het project verliepen goed. Tijdens de lessen en op de 'Dag van de Liefde' was er een open en vertrouwelijke sfeer, waardoor er veel aandacht uit kon gaan naar persoonlijke ervaringen. De docenten merkten dat de peereducators meer zelfvertrouwen kregen door de lessenreeks en de eindpresentatie. De peereducators waren ook tevreden over het project. Ze vonden de lesmodule prettig en de werkvormen en spellen leuk. De studenten die les kregen op de 'Dag van de Liefde' van de peereducators vonden het een leuke en leerzame dag. De meerderheid had nieuwe dingen geleerd en bijna alle studenten waren na afloop bekend met Sense.

Er zijn ook verbeterpunten genoemd. In de module kan bijvoorbeeld meer aandacht gegeven worden aan de onderwerpen 'Seks en sociale media' en ' Loverboys'. Ook het verloop van de 'Dag van de Liefde' en de beoordeling van de peereducators zou eerder en herhaaldelijk besproken kunnen worden.

2. Evaluatie Peereducatie 'Love & Sens(e)uality', ROC Graafschap

Titel: Evaluatie Peereducatie 'Love & Sens(e)uality'. Programma 2013 Graafschap College, Doetinchem.

Auteurs: J. Leerlooijer, C. Timmerman-Kok, S. Seegers & L. van Dijk.

Organisatie(s): Evaluatiebureau Publieke Gezondheid, GGD Noord- en Oost-Gelderland.

Jaar van uitgave: 2013

Type onderzoek en onderzoeksmethode: Procesevaluatie. Mondelinge (groeps)interviews volgens een semigestructureerde vragenlijst bij de betrokken GGD medewerker(s), docent(en) en peereducators. Bij de studenten die de 'Dag van de Liefde' volgden is een schriftelijke vragenlijst afgenomen. De gesprekken en schriftelijke vragenlijsten zijn door medewerkers van het evaluatiebureau en gb'er(s) van de GGD uitgewerkt en verwerkt in een evaluatieverslag.

Uitkomsten

Er hebben dit schooljaar geen docenten deelgenomen aan de docentenworkshop, in plaats daarvan zijn de twee docenten apart geïnstrueerd en begeleid door de gb'er van de GGD om met de lesmodule en materialen uit de voeten te kunnen. Veertien studenten zijn opgeleid tot peereducators en 53 studenten hebben op de 'Dag van de Liefde' voorlichting gekregen van de peereducators.

Zowel docenten als studenten zijn enthousiast over het programma. De docenten voelen zich voldoende in staat om les te kunnen geven over het onderwerp Seksuele Gezondheid en vinden het prettig om hierbij door de GGD ondersteund te worden. De samenwerking tussen de GGD en het ROC verliep prima. De 'Dag van de Liefde' werd als een succes ervaren. Ook de studenten vinden het programma goed. De peereducators zijn tevreden over de lesmodule. Veel was al bekend, maar zij hebben ook nieuwe dingen geleerd. Het principe van 'peereducatie' vinden de peereducators geslaagd, omdat zij het in 'Jip en Janneke taal' konden overbrengen en een veilige sfeer wisten te creëren. Ook de studenten die de 'Dag van de Liefde' voorlichting kregen van de peereducators zijn erg positief. Zij vonden de presentaties (heel) goed. De meerderheid geeft aan veel nieuwe dingen te hebben geleerd, met name over grenzen stellen en internetseks. De verschillende werkvormen en spellen worden het meest gewaardeerd. Bijna alle studenten kenden wisten na de voorlichting wat Sense is en 4 op de 5 studenten kende ook het spreekuur van de GGD.

Verbeterpunten die genoemd worden liggen met name op het gebied van de locatie (dit jaar werd het project op twee verschillende locaties/afdelingen uitgevoerd, waardoor studenten moesten 'pendelen'). Daarnaast zou er in de module meer aandacht mogen worden gegeven aan seksuele diversiteit, seks in andere culturen en internetseks/cyberseks. Tot slot kan de docentenworkshop volgend jaar bij meer docenten onder de aandacht worden gebracht, zodat deze volgens de opzet kan worden uitgevoerd en tevens het draagvlak voor het programma binnen de school vergroot wordt.

3. Evaluatie Peereducatie 'Love & Sens(e)uality', ROC Landstede

Titel: Evaluatie Peereducatie 'Love & Sens(e)uality'. Programma 2012/2013 ROC Landstede, locatie Harderwijk.

Auteurs: J. Leerlooijer, C. Timmerman-Kok, S. Seegers & L. van Dijk.

Organisatie(s): Evaluatiebureau Publieke Gezondheid, GGD Noord- en Oost-Gelderland.

Jaar van uitgave: 2013

Type onderzoek en onderzoeksmethode: Procesevaluatie. Mondelinge (groeps)interviews volgens een semigestructureerde vragenlijst bij de betrokken GGD medewerker(s), docent(en) en peereducators. Bij de studenten die de 'Dag van de Liefde' volgden is een schriftelijke vragenlijst afgenomen. De gesprekken en schriftelijke vragenlijsten zijn door medewerkers van het evaluatiebureau en gb'er(s) van de GGD uitgewerkt en verwerkt in een evaluatieverslag.

Uitkomsten

Er heeft dit schooljaar geen docentenworkshop plaatsgevonden. Tweeëntachtig studenten zijn opgeleid tot peereducators en 98 studenten hebben op de 'Dag van de Liefde' voorlichting gekregen van de peereducators.

Het programma is goed ingebed binnen het onderwijscurriculum van het ROC. Ook hier zijn zowel docenten als studenten enthousiast over het programma. De peereducators geven aan veel nieuwe dingen geleerd te hebben tijdens het project. Ook de 'Dag van de Liefde' verliep prima. Sommige peereducators vonden het best spannend om les te geven aan andere studenten, maar dit verliep beter dan verwacht. Doordat de informatie werd overgebracht door leeftijdsgenoten, was er veel begrip en aansluiting. Er was een open sfeer, waardoor er veel ruimte was voor persoonlijke verhalen. Ook de studenten die de 'Dag van de Liefde' voorlichting ontvingen vonden het fijn dat dit door leeftijdsgenoten werd gedaan. De meerderheid van de studenten wist na de voorlichting wat Sense is.

Een van de verbeterpunten was de organisatie van de 'Dag van de Liefde', deze verliep volgens de docenten chaotisch. Daarnaast stellen de docenten prijs op een docentenworkshop. Door miscommunicatie tussen de GGD en het ROC heeft die dit jaar niet plaatsgevonden. De docenten en studenten gaven daarnaast aan graag meer informatie te willen over 'Loveboys' en de seksuele ontwikkeling van kinderen. Ook culturele diversiteit werd genoemd.

5. Aangehaalde literatuur

- Aujolat, I., Libion, F. & Berrewaerts, J. (2010). Adolescent mothers' perspectives regarding their own psychosocial and health needs: A qualitative exploratory study in Belgium. *Patient Education and Counseling*, 81 (2010), 448-453.
- Bergen, J. van, Götz, H.M., Richardus, J. H., Hoebe, C.J.P.A., Broer, J., Groot, F. de & Coenen, A.J.T. (2005). Prevalence of urogenital Chlamydia trachomatis increases significantly with level of urbanisation and suggests targeted screening approaches: results from the first national population based study in the Netherlands. *Seks Transm Infect*, 81 (1), 17-23.
- Berlo, W. van, & Mooren, T. (2009). Seksueel geweld: gevolgen en behandeling. In L. Gijs, W. Gianotten, I. Vanwesenbeeck, & Ph. Weijnenborg (Red.), *Seksuologie* (pp. 419– 435). Houten: Bohn Stafleu Van Loghum.
- Centraal Bureau voor de Statistiek. (2016, 7 april). *Steeds minder tienermoeders*. Gedownload op 18 juli 2016, van <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2016/14/steeds-minder-tienermoeders>
- Feiten en cijfers. [ca. 2014]. Gedownload op 2 augustus 2016 van <http://www.abortus.nl/ongewenst-zwanger/feiten-en-cijfers>
- Götz, H.M., Bergen, J.E. van, Veldhuijzen, I.K., Broer, J., Hoebe, C.J. & Richardus, J.H. (2005). A prediction rule for selective screening of Chlamydia trachomatis infection. *Seks Transm Infect*, 81 (1).
- Graaf, H. de, Kruijjer, H., Acker, J. van & Meijer, S. (2012). *Seks onder je 25^e. Seksuele gezondheid van jongeren in Nederland anno 2012*. Delft: Eburon.
- Gupta, N., Kiran, U., Bhal, K. (2007). Teenage pregnancies: Obstetric characteristics and outcome. *European Journal of Obstetrics & Gynecology and Reproductive Biology*, 137 (2008), 165-171.
- Hehenkamp, L & Wijsen, C. (2016). *Landelijke abortusregistratie 2014*. Gedownload op 18 juli 2016, van http://www.rutgers.nl/sites/rutgersnl/files/PDF/LAR_rapportage_2014_def.pdf
- Hoff, M., Rexwinkel, H., Kampman, K. & Bij, R. van der (2016, juni). *Thermometer 2015. Cijfers en trends in soa's en seksualiteitsvragen van de GGD'en in Oost-Gelderland*. Gedownload op 18 juli 2016, van http://www.ggdnog.nl/images/redactie/Thermometer_Seksuele_Gezondheid_regio_Oost_2015_-_DEF.pdf
- Keuzenkamp, S. (2010). *Steeds gewoner, nooit gewoon. Acceptatie van homoseksualiteit in Nederland*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Khashan, S.A., Baker, N.P. & Kenny, C.L. (2010). Preterm birth and reduced birth weight in first and second teenage pregnancies: a register-based cohort study [electronic version]. *BMC Pregnancy and Child birth*, 10, 1471-2393.
- Kuyper, L. (2014). *Jongeren en seksuele oriëntatie. Ervaringen van en opvattingen over lesbische, homoseksuele, biseksuele en heteroseksuele jongeren*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Mevissen, F. & Kok, G. (2014). *Lang Leve de Liefde. Docentenhandleiding Veilig en onveilig vrijen: de soa-poli. Bovenbouw havo/vwo*. Gedownload op 2 augustus 2016, van <http://www.langlevedeliefde.nl/docenten/bovenbouw/thema-3-onveilig-vrijen-soas>
- Picavet, C. & Vlugt, I. van der (2014). *Tienerzwangerschappen in Nederland*. Gedownload op 2 augustus 2016 van http://www.rutgers.nl/sites/rutgersnl/files/PDF-Onderzoek/Factsheet%20tienerzwangerschappen%20in%20NL_def_.pdf
- Wilde, M. de (2009). *Onderzoeksrapport: Socio-demografische kenmerken tienerouders in Vlaanderen*. Beschikbaar op: <http://www4.vlaanderen.be/sites/svr/afbeeldingennieuwtjes/welzijn/bijlagen/2009-09-21-tienermoeders.pdf>

6. Praktijkvoorbeeld

Op de dag waarop de lessen uit het project 'Love & Sens(e)uality' starten op het ROC in de klas met vierdejaars studenten geven er een aantal studenten aan dat ze weinig zin hebben in deze lessen. Ze weten toch alles al. Wanneer wij aan het begin van de les vragen wie er in het verleden al seksuele voorlichting heeft gehad op school, steken er maar een paar de vinger op. De meeste kennis hebben ze opgedaan in hun eigen vriendengroep. En dat is nu ook de kracht van dit peerproject: 'jongeren leren van jongeren'. En in dit geval: studenten uit het vierde leerjaar (peereducators) geven voorlichting aan eerstejaars studenten. De studenten zijn zeer geïnteresseerd wanneer het gaat over soa's en anticonceptie, de lessen die gegeven worden door de verpleegkundige Seksuele Gezondheid. Ook de lessen waarin spelletjes worden gedaan, wordt gediscussieerd en ervaringen worden uitgewisseld vallen in de smaak. De studenten bereiden zich vol enthousiasme voor op hun eindexamenopdracht: de 'Dag van de Liefde' organiseren.

Op deze dag zijn de peereducators al vroeg in de weer, ze maken hun klaslokaal gezellig om een veilige sfeer te creëren voor de eerstejaars. De een is toch wel een beetje zenuwachtig en bang voor 'rare' vragen, de ander is volledig ontspannen, heeft zichzelf uitgedost als 'Lovedoctor' en heeft op alle vragen een antwoord paraat. Het is geweldig om te zien en te ervaren met hoeveel enthousiasme de peereducators aan het werk zijn. Ze krijgen steeds meer zelfvertrouwen om dit intieme thema met hun leeftijdsgenoten te bespreken.

Aan het einde van de dag zeggen ze dan ook vaak dat het de leukste lessen zijn geweest. Ze hebben door het project veel nieuwe kennis en vaardigheden opgedaan, die ze kunnen deze toepassen en ook overdragen op anderen.

'Ik heb best veel nieuwe dingen geleerd, dat had ik niet verwacht. Die informatie kan ik goed gebruiken als ik later met jongeren ga werken.' (MBO leerling, 21 jaar)

Ook de studenten die de voorlichting van de peereducators gevolgd hebben vonden het een geslaagde dag: *'Ik vond het erg leuk om voorlichting te krijgen van jongeren van mijn eigen leeftijd. Dat praat toch makkelijker.'* (MBO leerling, 18 jaar)